

JAARVERSLAG
MVB
2023

PENSIOENFONDS
NOTARIAAT

Jaarverslag **Maatschappelijk Verantwoord Beleggen 2023**

Pensioenfonds Notariaat

INHOUDSOPGAVE

Inhoud

VOORWOORD.....	3
1. ONTWIKKELINGEN 2023 EN VOORUITBLIK 2024	4
2. BELEID MVB	5
3. UITSLUITINGSBELEID	8
4. STEMBELEID	10
5. ENGAGEMENTBELEID	16
6. CO2-KENMERKEN BELEGGINGSPORTEFEUILLE	18
7. IMPACTBELEGGEN	20
8. IMVB-CONVENANT	21
BIJLAGE 1 – Principes van het VN Global Compact	24
BIJLAGE 2 – Uitsluitingslijst per criterium.....	25

VOORWOORD

In dit jaarverslag lichten wij toe hoe wij ons beleid rondom Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) hebben uitgevoerd en tot welke resultaten dit beleid heeft geleid. MVB richt zich op het investeren in bedrijven en landen die op een positieve manier oog hebben voor milieu-, sociale kwesties en kwesties rondom goed bestuur. MVB wordt ook wel Environmental, Social en Governance, afgekort ESG, genoemd. Daarom spreken we ook wel van ESG-beleid. Door dit soort kenmerken aanvullend op de gebruikelijke financiële aspecten van beleggen mee te nemen, integreren wij duurzaamheid in onze beleggingen. Vanuit het fonds, de deelnemers en de toezichthouder wordt er waarde gehecht aan het betrekken van duurzaamheid in brede zin bij het maken van beleggingsbeslissingen en het beheren van onze portefeuilles.

Met dit MVB-jaarverslag oftewel ESG-jaarverslag, willen wij uitgebreid inzicht geven in de uitvoering van ons ESG-beleid.

Namens het bestuur van Pensioenfonds Notariaat,
mr. N.E. Bijlholt (voorzitter)
drs. H.D. Panneman AAG (vicevoorzitter)

1. ONTWIKKELINGEN 2023 EN VOORUITBLIK 2024

In 2023 hebben wij een aantal wijzigingen in de beleggingsportefeuille doorgevoerd die vanuit ESG-oogpunt werden gedreven. In dit hoofdstuk beschrijven wij deze belangrijkste ontwikkelingen van het afgelopen jaar en blikken we vooruit op de te verwachten acties in 2024.

Klimaatdoelen voor de beleggingsportefeuille

In 2021 hebben we doelstellingen rond het thema klimaatverandering verder uitgewerkt. In 2022 hebben wij met de implementatie ervan deze doelen ook daadwerkelijk gerealiseerd. De doelstellingen rond klimaatverandering vallen uiteen in twee afzonderlijke stappen. Ten eerste hebben wij vanuit het oogpunt van risicobeheersing een CO₂-reductiedoelstelling (ook wel decarbonisatie genoemd) geformuleerd voor ons aandelenmandaat, bestaande uit ondernemingen in ontwikkelde markten. Hierop aansluitend hebben we in 2023 besloten om ook in de high yield portefeuille een CO₂ reductie doelstelling op te nemen. Aangezien de doelstelling van het Klimaatakkoord van Parijs noopt tot een forse daling van de wereldwijde CO₂-uitstoot, verwachten wij dat ondernemingen in sectoren met een hoge CO₂-uitstoot een fase van transitie in zullen gaan. Het decarboniseren van de beleggingsportefeuille sorteert hierop voor. De doelstelling is dan ook om eenmalig een CO₂-reductie te realiseren in lijn met de doelen van Parijs, om vervolgens jaarlijks tot 2050 een jaarlijkse reductie van 7% af te dwingen. Op deze manier zal de aandelenportefeuille en de high yield portefeuille in 2050 netto nul uitstoot hebben. De implementatie van de aandelenstrategie hebben wij in het voorjaar van 2022 afgerond, door bovenstaande doelstelling in de afspraken met de beheerder van het aandelenmandaat vast te leggen. De implementatie van de high yield strategie is in het najaar van 2023 afgerond, met een fondsoplossing met doelstellingen die aansluiten bij het klimaatakkoord van Parijs. De vermogensbeheerder maakt voor realisatie van deze CO₂-doelstelling gebruik van een klimaatindex gemaakt door een benchmarkprovider, binnen de door de Europese Unie ontworpen kaders. Deze index past binnen onze rendementsdoelstelling en binnen meegegeven risicotoleranties.

Door de implementatie van de high yield strategie hebben wij doelstellingen met betrekking tot klimaatverandering geïmplementeerd in de aandelenportefeuille, het LDI-mandaat en de high yield portefeuille.

Nieuwe Europese MVB-wetgeving

Per 1 januari 2023 hebben wij onszelf als een artikel 8 fonds geclassificeerd onder de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) wetgeving. Dit betreft de classificatie voor beleggingsproducten (waaronder ook pensioenregelingen) die milieu- en/of sociale kenmerken promoten. In lijn met deze classificatie zullen wij over 2023 aan een aantal rapportageverplichtingen moeten voldoen, waarna het doorlopend periodiek moeten blijven rapporteren zodat het onze deelnemers op voorgeschreven wijze informeert over de gemaakte MVB-keuzes en de gerealiseerde resultaten.

Planning voor 2024

Wij zullen in 2024 een vervolg geven aan de route die in 2022 is ingezet ten aanzien van verdere ESG-integratie in de beleggingsportefeuille. Zo zal de beleggingscategorie Euro bedrijfsobligaties nader geanalyseerd worden en zal onderzocht worden in hoeverre de ESG-integratie die in 2022 in het wereldwijde aandelenmandaat en in 2023 in de high yield portefeuille is toegepast, ook op deze categorie toegepast kan worden. Daarvoor zijn inmiddels de nodige stappen gezet.

Daarnaast zullen we in 2024 de uitvoering van het stembeleid voor het discretionaire wereldwijde aandelenmandaat herzien.

2. BELEID MVB

Wij zien vanuit onze maatschappelijke verantwoordelijkheid MVB als een wezenlijk onderdeel van de inrichting van onze beleggingsportefeuille. Wij zijn ons bewust van de maatschappelijke rol en de morele verantwoordelijkheid die daarbij hoort.

Visie op MVB

Om deze reden:

- Stelt het bestuur heldere doelstellingen op die het wil bereiken met het ESG-beleid;
- Geven wij duurzaamheid in het beleggingsbeleid vorm op een manier die passend is bij het fonds;
- Wordt bij alle beleggingsbesluitvorming naast o.m. verwacht rendement, kosten en governance ook rekening gehouden met duurzaamheid;
- Wordt duurzaamheid geïntegreerd in het beleggingsbeleid en het doorlopen van de beleggingscyclus;
- Verantwoordt het bestuur zich richting de deelnemers over de duurzaamheid van de beleggingsportefeuille. Daarnaast verlangen wij van derde partijen, dat ze zich bij ons verantwoorden over hun duurzaamheidsbeleid. Duurzaamheid is een onderdeel van ons uitbestedingsbeleid;
- Verbinden wij ons eraan ons op de hoogte te stellen van de gevolgen van duurzaamheid op het succesvol uitvoeren van de aan ons toevertrouwde missie;
- Evalueert het bestuur ieder jaar het ESG-beleid, in het licht van de veranderende mogelijkheden en inzichten op dit gebied.

Wij hanteren de volgende uitgangspunten ten aanzien van MVB:

- Wij geloven dat bedrijven die in de bedrijfsvoering rekening houden met ESG-maatstaven op de lange termijn betere resultaten behalen dan bedrijven die dat niet doen.
- Wij willen MVB meenemen in de besluitvorming, maar dit mag ook kwalitatief of beschrijvend zijn.
- Verantwoord beleggen kent een lange termijn focus en mag op korte termijn rendement kosten. Op lange termijn dient verantwoord beleggen een positieve bijdrage te leveren aan het rendement. Dit kan betekenen dat op de korte termijn geen sprake is van een positieve bijdrage aan het rendement.
- Wij hechten er geen waarde aan om voorloper te zijn op het gebied van MVB en hecht derhalve geen waarde aan lijstjes en rankings van pensioenfondsen op dit gebied, maar wij mogen niet negatief afsteken bij andere pensioenfondsen.
- Wij zijn van mening dat MVB een leerproces is en nog niet volgroeid is, noch bij het eigen fonds noch in de markt vanwege een gebrek aan goede data.

Beleidsdoelstellingen

Ons ESG-doel is tweeledig en betreft *portefeuilledoelstelling* enerzijds en *invloeddoelstelling* anderzijds.

Portefeuilledoelstelling

Met MVB willen wij rekening houden met ESG-maatstaven in de daadwerkelijke allocatie naar beleggingscategorieën, ondernemingen en landen. Wij hebben hiermee ten doel dat de portefeuille een betere risico-rendementsverhouding kent dan een portefeuille waarbij geen rekening wordt gehouden met ESG-factoren. Wij beschouwen hierbij nadrukkelijk welke mogelijkheden en mogelijke restricties er per beleggingscategorie zijn, aangezien deze verschillen. Wij hebben een tweetal portefeuilledoelen nader uitgewerkt.

ESG-score doelstelling

ESG-scores van ondernemingen en beleggingsportefeuilles zijn een indicatie voor de wijze waarop wij zijn blootgesteld aan duurzaamheidsrisico's. Daarom geven wij de aangestelde beheerders de

doelstelling mee om een ESG-score van de beleggingsportefeuille te realiseren die leidt tot een 20%-30% hoger duurzaamheidsgehalte dan de brede marktindex. Deze doelstelling kunnen wij bereiken binnen de risico-rendementseisen die we stellen en kan op de lange termijn een positief effect hebben op risico-rendementskenmerken. Wij stellen deze doelstelling centraal in de aandelenportefeuilles en onderzoeken welke doelstelling voor de bedrijfsobligatieportefeuille passend is. De implementatie zal zo snel mogelijk na goedkeuring van dit beleid worden uitgevoerd.

CO₂-emissie doelstelling

We houden als langetermijn belegger de effecten van klimaatverandering op de beleggingsportefeuille in de gaten. Het Klimaatakkoord van Parijs geeft concrete doelstellingen rond de mondiale CO₂-reductiedoelstellingen (decarbonisatiedoelen) voor de periode tot 2050, waarbij deze in 2050 moeten leiden tot 'netto nul emissies'. De realisatie van deze doelstelling zal een effect hebben op bedrijfsmodellen van ondernemingen en daarom vinden wij het relevant om CO₂-reductiedoelstellingen aan (delen van) de beleggingsportefeuille te koppelen. Vanuit dit perspectief geven wij de aangestelde beheerders de doelstelling mee om de CO₂-emissies van de beleggingsportefeuille op de korte, middellange en lange termijn te koppelen aan de reductiedoelen van Parijs. Dit betekent dat wij aansluiting zoeken bij de Europese doelstelling om in 2030 55% CO₂-reductie te hebben gerealiseerd en uiterlijk in 2050 netto nul emissies in de beleggingsportefeuille te hebben. Zoals weergegeven in hoofdstuk 2 is deze doelstelling op dit moment geïmplementeerd voor zowel de aandelen- als ook de high-yield portefeuille.

Invloeddoelstelling

Naast bovenstaande portefeuilledoelstellingen willen wij invloed uitoefenen op de bedrijven waarin wij beleggen. De instrumenten die hiervoor worden ingezet, zijn het via de vermogensbeheerders stemmen (voting) en het aangaan van gesprekken met het bedrijf/land over wat voor ons belangrijk is (engagement). Hierbij vormen de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs) een leidraad. In deze internationale normenkaders is vastgelegd hoe internationaal opererende ondernemingen zich op een aantal belangrijke thema's behoren te gedragen. Eind 2021 hebben wij het Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen Convenant (IMVB-convenant) ondertekend, waarmee wij ons committeren aan deze twee internationale richtlijnen en deze centraal stellen in het ESG-beleid. Wij stellen deze richtlijnen centraal binnen de invloeddoelstelling.

De OESO-richtlijnen behandelen de volgende thema's:

1. Mensenrechten
2. Arbeidsnormen
3. Milieu
4. Anti-corruptie
5. Consumentenbelangen
6. Wetenschap en technologie
7. Mededinging
8. Belastingen

Wij onderschrijven de OESO-richtlijnen en gebruiken het OESO-richtsnoer voor institutionele beleggers als leidraad. Wij voeren het beleid vanuit de gedachte dat het daarmee positief bijdraagt aan de lange termijn waardecreatie, zowel in financiële zin als in maatschappelijke zin. Daarom verwachten we van de door ons aangestelde asset managers en van de ondernemingen waarin wij beleggen dat zij conform deze internationale standaarden handelen en dit publiekelijk kenbaar maken. Binnen de invloedssfeer van het fonds dragen wij hier actief aan bij door de inzet van het engagementbeleid en het stembeleid.

Beleid

Ons ESG-beleid is gebaseerd op de resultaten van een onderzoek onder bestuursleden, leden van de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan en op basis van recente maatschappelijke trends. Daarnaast heeft een uitvraag onder de deelnemers plaatsgevonden inzake maatschappelijk verantwoord beleggen. De uitkomsten van deze uitvraag zijn in het ESG-beleid verwerkt.

Binnen het ESG-raamwerk is er een focus op de drie factoren Environmental, Social en Governance. Voor de nadere borging van deze factoren zetten wij de volgende beleidsinstrumenten in:

- Uitsluitingsbeleid
- Stembeleid
- Engagementbeleid
- ESG-integratie

Reikwijdte van beleid

Ons beleid wordt toegepast op ondernemingen in de aandelen- en obligatieportefeuilles in de beleggingsmandaten op naam van Pensioenfonds Notariaat. Bij investeringen in beleggingsfondsen wordt in de selectie hiervan het ESG-beleid van zowel de strategie als de beheerder vooraf beoordeeld. Wij passen een eigen stem- en engagementbeleid toe. Het stembeleid is enkel toepasbaar op de aandelenbeleggingen via discretionaire mandaten. Het engagementbeleid is van toepassing op zowel aandelen als bedrijfsobligaties, ongeacht of hiernaar blootstelling is via mandaten of extern beheerde beleggingsfondsen.

3. UITSLUITINGSBELEID

Wij sluiten investeringen in bedrijven uit die in hun bedrijfsvoering of producten en diensten niet aan de minimale eisen voor een duurzaam beleid voldoen. Dit beleid is één op één toepasbaar op discretionaire mandaten, waarbij wij de beleggingen op eigen naam hebben staan. Dit beleid is niet altijd 100% toe te passen op beleggingen via beleggingsfondsen, omdat de vermogensbeheerder hiervan eigenaar is. Daarom zullen wij bij de selectie van beleggingsfondsen beoordelen in welke mate het uitsluitingsbeleid dat van toepassing is op het beleggingsfonds voldoet aan onze eigen criteria.

Uitsluitcriteria

Wij sluiten op van de discretionaire mandaten het volgende uit:

Controversiële wapens

Om vast te kunnen stellen of een wapen controversieel is, zijn criteria benoemd waaraan wordt getoetst. Wij hanteren hiervoor drie criteria: 1) het wapen maakt geen onderscheid tussen burger en militaire slachtoffers, 2) gebruik van het wapen heeft onevenredige grote gevolgen, 3) na beëindiging van een conflict maakt het wapen nog steeds slachtoffers.

Vanuit deze criteria merken wij onderstaand wapentuig aan als controversieel:

- anti-persoonsmijnen (landmijnen);
- nucleaire wapens;
- clustermunitie (wettelijk vereist);
- biologische of chemische wapens; en
- verarmd uranium.

Om vast te kunnen stellen of ondernemingen betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens screenen wij het brede beleggingsuniversum op kwartaalbasis. Hierbij wordt gebruik gemaakt van analyses van Sustainalytics. Wanneer een onderneming is geïdentificeerd als producent van controversiële wapens plaatsen wij de onderneming op de uitsluitingslijst. Deze wordt gedeeld met de vermogensbeheerders. Zij moeten eventuele posities in de onderneming verkopen en mogen zolang de onderneming op de uitsluitingslijst staat, niet in de onderneming beleggen.

Structurele schending van internationale normen

Ondernemingen die op structurele en grove wijze internationaal geaccepteerde normen schenden worden uitgesloten. Wij hanteren het UN Global Compact en de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen als normenkaders voor toetsing op onacceptabel ondernemingsgedrag. Onder deze normen vallen thema's zoals mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen, anti-corruptie en consumentenbelangen. Voor het vaststellen van schendingen van internationale gedragsrichtlijnen wordt gebruik gemaakt van analyses van Sustainalytics. Sustainalytics hanteert hierbij criteria om de ernst en omvang van schendingen vast te stellen en te classificeren (zie bijlage 1). Wij sluiten schenders uit die de hoogste negatieve impact veroorzaken volgens deze classificatie. De screening vindt plaats op kwartaalbasis. Wanneer een onderneming is geïdentificeerd als schender van internationale normen plaats en wij de onderneming op de uitsluitingslijst. Deze wordt gedeeld met de vermogensbeheerders. Zij moeten eventuele posities in de onderneming verkopen en mogen zolang de onderneming op de uitsluitingslijst staat niet in de onderneming beleggen.

Klimaatverandering

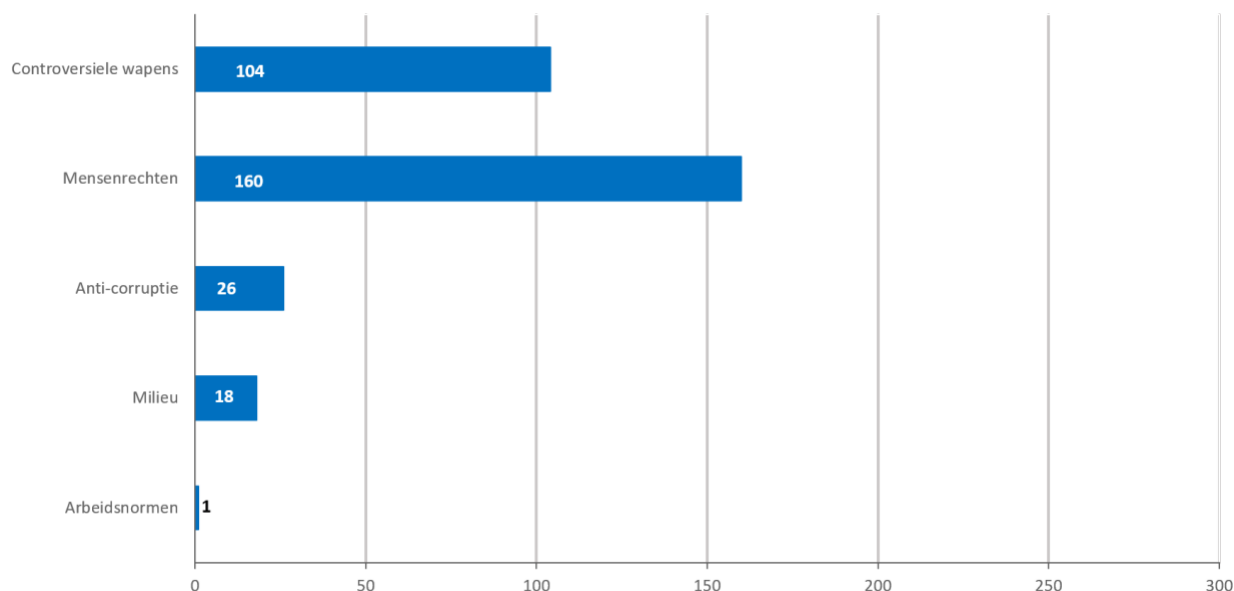
Wij hanteren een decarbonisatie-doelstelling. De realisatie hiervan wordt deels gewaarborgd door toepassing van klimaatgerelateerde uitsluitcriteria. Deze hebben betrekking op een aantal specifieke sectoren, te weten olie & gas, thermische kolen mijnbouw en energieopwekking. Hierbij hanteren wij de volgende criteria voor de screening:

- Exploratie of verwerking thermische kolen indien de omzet uit deze activiteit 1% of hoger is;
- Exploratie of verwerking olie indien de omzet uit deze activiteit 10% of hoger is;
- Exploratie of verwerking gas indien de omzet uit deze activiteit 50% of hoger is; en
- Elektriciteitsopwekking met een broeikasgasintensiteit meer dan 100 gCO₂e / kWh indien de omzet hieruit 50% of hoger is.

Deze criteria sluiten aan de bij de door de Europese Unie ontworpen Paris Aligned Klimaatbenchmark. Voor het vaststellen of ondernemingen voldoen aan deze criteria maken wij gebruik van de criteria die gespecialiseerde dienstverlener MSCI hanteert voor het opstellen van de Paris Aligned Klimaatbenchmark. Dit type uitsluitingen is momenteel enkel toegepast op het aandelenmandaat voor ontwikkelde markten en vloeien niet voort uit de eigen screening die wij periodiek uitvoeren als voor de andere uitsluitcriteria.

Resultaten uitsluitingsbeleid

Het uitsluitingsbeleid resulteert per ultimo 2023 in 309 uitsluitingen. Zie onderstaand de aantallen uitgesloten ondernemingen per criterium. De klimaatgerelateerde uitsluitingen volgen uit de benchmarkkeuze, en zijn niet in onderstaand overzicht opgenomen.

De volledige lijst is als bijlage 2 opgenomen in dit verslag.

4. STEMBELEID

Uitgangspunten en thema's

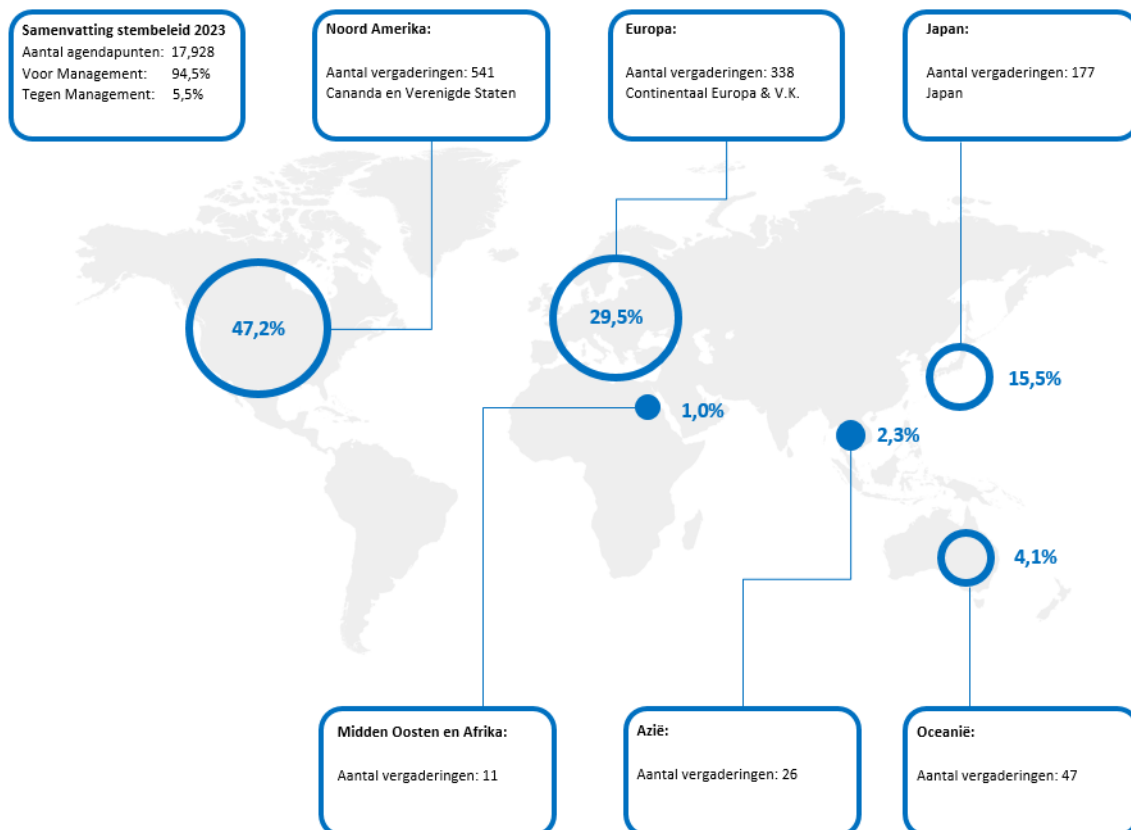
Wij voeren een actief stembeleid om de financiële belangen van onze beleggingen voor onze deelnemers te behartigen. Ook doen we dit omdat we onze invloed als aandeelhouder positief kunnen aanwenden om ondernemingen tot duurzaam gedrag aan te zetten en langetermijn waardecreatie te ondersteunen. De uitvoering van het stembeleid heeft plaatsvinden door NN Investment Partners (nu GSAM). GSAM maakte hierbij mede gebruik van stemadviezen van het gespecialiseerd onderzoeksbureau Glass Lewis. Voor het stembeleid hanteren wij een aantal belangrijke uitgangspunten die leiden tot het inleggen van de VOOR- of TEGEN-stemmen. Deze uitgangspunten hebben betrekking op de volgende thema's:

- Benoeming van bestuurders en niet-uitvoerend bestuurders
- Samenstelling van bestuur en onafhankelijkheid bestuurders
- Beloningsbeleid
- Kapitaalstructuur, Fusies & Overnames
- Milieu-, sociale en ethische kwesties

Een verdere uitwerking van deze thema's en de wijze waarop ons stembeleid is vormgegeven is te vinden op onze [onze website](#) en op de website van onze fiduciair [adviseur GSAM](#).

Omvang en regioverdeling van stemactiviteiten

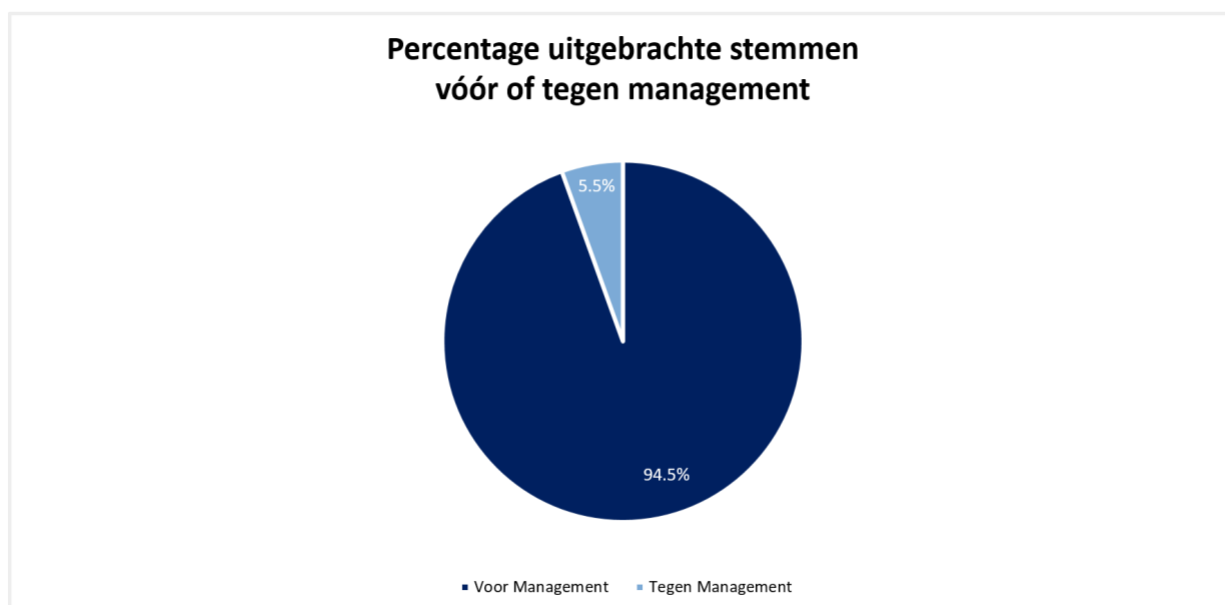
Gedurende 2023 hebben wij bij 1.145 aandeelhoudersvergaderingen een stem uitgebracht op 17.928 agendapunten. De regionale verdeling van deze stemmen was als volgt:

Bron: Glass Lewis, GSAM

Algemeen stemgedrag 2023

Wij hebben in 2023 op onderstaande manier onze stemmen ingelegd op de aandeelhoudersvergaderingen van ondernemingen waarin wij op dat moment belegd waren.

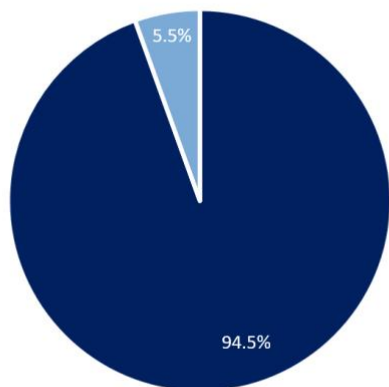
Bron: ISS, GSAM

Dit betekent dat wij het in 94,5% van de agendapunten eens waren met het advies dat het bestuur van de onderneming gaf. In 5,5% van de gevallen hebben wij het bestuur niet gevolgd in het advies.

Het overgrote deel (96,5%) van de agendapunten waarop wij kunnen stemmen is door het ondernemingsbestuur op de agenda geplaatst. Deze agendapunten hebben veelal betrekking op bestuurszaken, zoals het benoemen van nieuwe bestuurders, het uitgeven van nieuwe aandelen, fusies & overnames, beloningsbeleid en wijzigingen in statuten. Een kleiner, maar niet onbelangrijk deel van de voorstellen, wordt door aandeelhouders op de agenda geplaatst. Deze categorie agendapunten heeft vaak betrekking op kwesties die wij vanuit maatschappelijk oogpunt belangrijk vinden, zoals voorstellen rond klimaatverandering, milieu, of mensenrechten. In onderstaande grafieken is zichtbaar hoe wij op deze beide categorieën hebben gestemd.

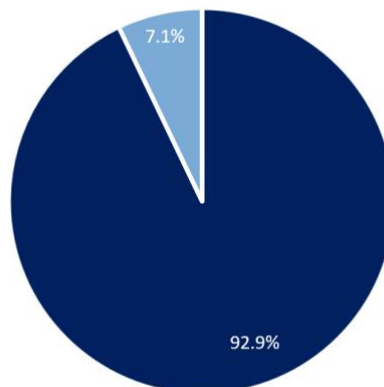
De grafiek links toont het stemgedrag op agendapunten die door het ondernemingsbestuur zijn ingediend. In deze gevallen hadden wij in 5.5% een afwijkende mening van die van het bestuur. In de grafiek rechts is te zien dat we frequenter (in 7.1% van de agendapunten) een afwijkende visie hebben ten opzichte van die van het ondernemingsbestuur. Het aantal keer dat wij het advies van het bestuur niet volgen, is hoger voor agendapunten die door aandeelhouders zijn ingebracht.

Percentage uitgebrachte stemmen (voorstellen bestuur)

■ Voor Management ■ Tegen Management

Percentage uitgebrachte stemmen (voorstellen aandeelhouders)

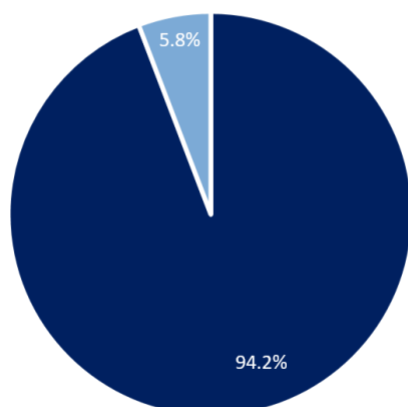
■ Voor Management ■ Tegen Management

Bron: ISS, GSAM

Stemgedrag naar belangrijkste thema's in 2023

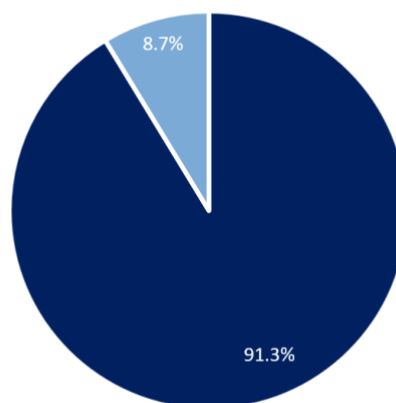
De agendapunten waarop wij hebben gestemd tijdens aandeelhoudersvergaderingen zijn in verschillende thema's onder te verdelen. De klassieke bestuurlijke thema's zijn de benoeming van bestuurders en de voorstellen rond gevoerd beloningsbeleid. In onderstaand overzicht is in de grafiek links te zien dat wij in ca. 94,2% van de gevallen voor de benoeming van bestuurders hebben gestemd, en in ca. 5,8% van de gevallen tegen deze voorgestelde benoeming. Een voorbeeld van een stem tegen de benoeming is wanneer een te groot deel van het bestuur niet onafhankelijk is. Wanneer te veel bestuurders niet onafhankelijk zijn, loopt de onderneming het risico dat afwijkende, maar belangrijke meningen worden genegeerd. Op het vlak van beloningsbeleid (grafiek rechts) stemden wij in 91,3% van de gevallen voor het beloningsvoorstel en in 8,7% tegen het voorstel. Dit laatste doen wij onder andere wanneer de voorgestelde beloning van het bestuur niet in lijn is met de (financiële) prestaties van de onderneming.

Percentage uitgebrachte stemmen benoeming bestuurders

■ Voor ■ Tegen

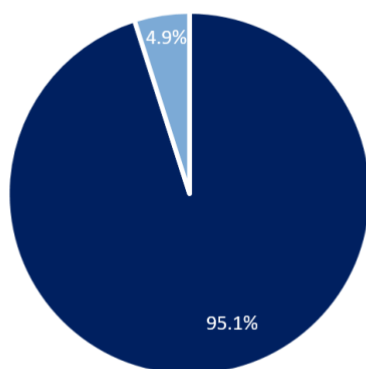
Percentage uitgebrachte stemmen beloning bestuurders

■ Voor ■ Tegen

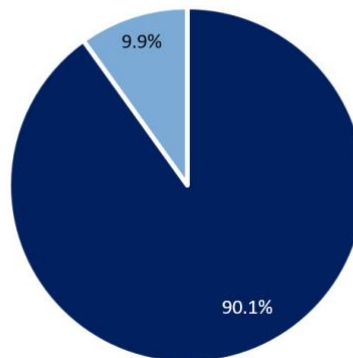
Thema's die veelal via aandeelhouders op de agenda worden geplaatst, liggen op sociale of milieu- & klimaatthematiek. Bij sociale kwesties (grafiek links) kan worden gedacht aan agendapunten rond mensenrechten of arbeidsnormen. Op dit type agendapunt stemden wij in ca. 95,1% van de gevallen tegen het standpunt van het bestuur en in ca. 4,9% voor het standpunt van het bestuur. Bij milieu- en klimaat gerelateerde agendapunten (grafiek rechts) verschilden wij in ca. 9,9% van de voorstellen van mening met het bestuur. Het bestuur geeft doorgaans op dit type van agendapunten een negatief stemadvies. Bij ondersteuning van de ingediende resolutie kan daarom worden gesproken van een stem tegen het Bestuur.

Percentage uitgebrachte stemmen voorstellen aandeelhouders mensenrechten & arbeidsnormen

■ Voor Resolutie ■ Tegen Resolutie

Percentage uitgebrachte stemmen voorstellen aandeelhouders milieu & klimaat

■ Voor Resolutie ■ Tegen Resolutie

Praktijkvoorbeeld: stembeleid & mensenrechten

Binnen het stembeleid hebben wij expliciet oog voor sociale- en milieuthema's. Gedurende 2023 hebben wij bij meerdere ondernemingen tijdens de aandeelhoudersvergaderingen gestemd rond sociale thema's omtrent mensenrechten, arbeidsomstandigheden en diversiteit. De hieraan gerelateerde agendapunten roepen het bestuur van de onderneming op om onder meer te rapporteren over de uitvoering van het mensenrechten- en personeelsbeleid en actie te ondernemen.

Amazon is in de afgelopen jaren betrokken geweest bij verschillende controverses ten aanzien van arbeidsomstandigheden. Deze varieerden van structurele gezondheids- en veiligheidsrisico's in de magazijnen tot het proactief ontmoedigen van werknemers om te verenigen en collectief te onderhandelen. In verschillende landen zijn er meerdere beschuldigingen geweest van slechte arbeidsomstandigheden en ontoereikende veiligheidsmaatregelen van werknemers. De letselpercentages in de VS, waar Amazon een van de grootste werkgevers is, ligt ver boven die van vergelijkbare bedrijven. Naast veel meldingen van oneerlijk ontslag, zou Amazon ook bijeenkomsten organiseren met als doel werknemers te ontmoedigen om zich aan te sluiten bij vakbonden of gezamenlijk te onderhandelen. Amazon zou inmiddels vele miljoenen hebben uitgegeven aan zogenaamde antivakbond consultants. Naast een negatieve impact op de werknemers van Amazon, leidt het beleid van het bedrijf inmiddels ook tot hoge directe en indirecte kosten. Zo heeft het bedrijf te maken met een relatief hoog verloop, stakingen, schikkingen met de US Labor Board (organisatie die toeziet op de arbeidsrechten en -omstandigheden in de VS) en kan reputatieschade de omzet schaden. Met oog op de negatieve impact van het gevoerde beleid, op zowel de maatschappij als de financiële positie van Amazon, hebben wij tegen de benoeming van leden van het Leadership Development and Compensation Committee gestemd tijdens de aandeelhoudersvergadering op 24 mei 2023. Wij vinden dat de leden van dit orgaan gebrekkig toezicht hebben gevoerd op de raad van bestuur omtrent de

controverses. Hiermee geven wij ook een signaal af aan Amazon dat er zaken structureel moeten veranderen.

In de VS nemen we een steeds groter wordend zogenaamde anti-ESG sentiment en lobby waar. In het afgelopen stemseizoen zagen wij dit terug in een sterk toegenomen aantal anti-ESG aandeelhoudersresoluties. Deze aandeelhoudersresoluties hebben vaak als doel om bedrijven te laten opereren met weinig tot geen oog voor de maatschappelijke en ecologische impact. Bedrijven worden in feiten verzocht om de tijd vijftwintig jaar terug te draaien. Hoewel het politieke debat in de VS over het al dan niet meenemen van duurzaamheidsaspecten zich voornamelijk concentreert op thema's omtrent het klimaat en milieu, ligt de focus van de anti-ESG resoluties in de VS voornamelijk op sociale thema's. Met name de stappen die bedrijven hebben gezet bij de ontwikkeling en uitvoering van een diversiteit, gelijkheid en inclusie (DEI) beleid, wordt in deze aandeelhoudersresoluties ter discussie gesteld. Bij de aandeelhoudersvergadering van Apple op 10 maart 2023 diende een van de grootste partijen achter dergelijke voorstellen, National Center for Public Policy Research (NCPFR), een verzoek in om een onderzoek uit te voeren om de impact van het DEI-beleid van Apple op burgerrechten en non-discriminatie te beoordelen. Volgens NCPFR zou het DEI-beleid van Apple werknemers met een niet-divers profiel (blank, man, heteroseksueel en conservatief) benadelen. Wij stemden tegen het voorstel van NCPFR. Naast het feit dat wij de transitie naar een duurzame, rechtvaardige en inclusieve samenleving willen ondersteunen, denken wij dat het van belang is om duurzaamheid van uit een breed perspectief te benaderen in de bedrijfsvoering. Hierbij juichen wij het toe als bedrijven structureel aandacht hebben voor DEI in hun beleid en bedrijfsactiviteiten.

Praktijkvoorbeeld: stembeleid & klimaatverandering

Klimaatverandering is een belangrijk en relevant thema voor ons. In 2019 is gewerkt aan de formulering van een eigen klimaatbeleid. Het aanmoedigen van ondernemingen om CO₂-reductie binnen de eigen invloedssfeer te realiseren is hierbinnen een doelstelling. Eén van de instrumenten die wij inzetten is het stembeleid. In 2023 hebben wij op meerdere aandeelhoudersvergaderingen agendapunten ondersteund die bijdragen een duidelijke klimaatvisie, klimaatbeleid of klimaatdoelstellingen van de ondernemingen. Wie willen bedrijven die de juiste stappen willen zetten hierbij ondersteunen met onze stem en stimuleren om de volgende en noodzakelijke stappen te zetten ten aanzien van beleidsvorming en de uitvoering hiervan.

In het afgelopen jaar heeft het Franse Schneider Electric SE zijn nieuwe Net- Zero plannen en beleid gepresenteerd. Hierin zien wij een positieve ontwikkeling die wij graag ondersteunen. Op de aandeelhoudersvergadering van het bedrijf op 2 mei 2023 hebben wij dan ook met onze stem de voorgestelde klimaatstrategie van dit bedrijf ondersteund. Wij zien dat dat het bedrijf ten aanzien van beleidsvorming goede stappen aan het zetten is. Zo heeft het bedrijf concrete en op wetenschap gebaseerde doelen gesteld (SBTi gevalideerd). Verder zal het in lijn met marktstandaarden gaan rapporteren over de voortgang en hanteert het hierbij tussentijdse "check points". Hoewel Schneider Electric SE op de goede weg is, zien wij ook nog ruimte voor verder verbetering. Wij blijven het bedrijf, na het uitbrengen van onze stem, dan ook kritisch volgen. Om onze stem ten aanzien van hun klimaatbeleid te blijven behouden, zal het bedrijf ook de volgende stap moeten zetten bij de verdere verfijning van zijn broeikasgasreductiedoelstellingen en transparantie moeten bieden over hoe de investeringsplannen van het bedrijf bijdragen aan deze reductiedoelstellingen.

Ook hebben wij het klimaatplan van Aena S.M.E. SA., de Spaanse beheer van vliegvelden wereldwijd, ondersteund op de aan de aandeelhoudersvergadering op 20 april 2023. Wij zien dat het bedrijf positieve ontwikkelingen laat zien. Zo lag het bedrijf in 2022 al ruim voor zijn scope 1 en 2 emissiereductiedoelstellingen en was het gestart met het definiëren van emissiereductiedoelstellingen die voldoen aan de SBTi-vereisten, met als doel deze in 2023 voor te leggen voor SBTi-goedkeuring. Het bedrijf dient echter nog grote stappen te zetten ten aanzien van de doelstellingen om de scope 3 uitstoot te verlagen. Ruim 97% van de totale uitstoot van Aena bestaat namelijk uit scope 3 emissies. Daarnaast zijn er alleen reductiedoelen gesteld voor de Spaanse vliegvelden. Met onze steun geven wij

een signaal aan Aena af dat zij op de goede weg zijn en willen wij hen stimuleren om de positieve lijn door te zetten.

Binnen de financiële sector ondersteunden wij het klimaatplan van de Engelse verzekeraar Aviva PLC. op de aandeelhoudersvergadering van 2 mei 2023. Het bedrijf heeft de dekking op basis waarvan de emissies berekend worden verder uitgebreid. Deze is nu gebaseerd op meer polishoudersgegevens. Dit is van belang voor de verdere ontwikkeling van de scope 3 emissie rapportage, waarin het bedrijf nog de nodige stappen wil en moet zetten. Verder vinden wij het positief dat Aviva PLC zijn aandeelhouders, als onderdeel van het Say on Climate programma, jaarlijks zal blijven consulteren over het klimaatbeleid. Dit zorgt ervoor dat aandeelhouders een terugkerende inspraak krijgen over een snel ontwikkelend gebied. Verder heeft het bedrijf zich gecommitteerd om in 2040 Net Zero te zijn op basis van alle onderdelen van de bedrijfsvoering. Hiermee zal Aviva de doelstelling van UN Net Zero Asset Owner Alliance (Net Zero in 2050), waar het lid van is, ruimschoots eerder bereiken. Verder juichen wij toe dat klimaatdoelstellingen worden meegenomen in het beloningsbeleid en dat Aviva PLC een solide en transparante governance structuur hanteert om klimaatthema's over de volle breedte van de bedrijfsvoering te adresseren.

5. ENGAGEMENTBELEID

Uitgangspunten en thema's

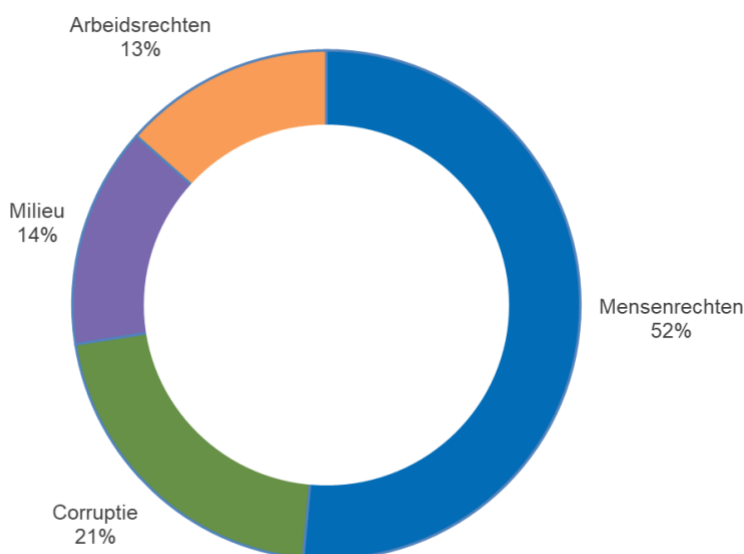
Wij voeren een eigen engagementbeleid. Engagement is gedefinieerd als de dialoog met ondernemingen over milieu, sociale en/of (corporate) governance kwesties. Engagement kan via verschillende wegen worden uitgevoerd (telefonische gesprekken, formele brieven, meetings en bezoeken aan het bedrijf). Het engagementbeleid is van toepassing op zowel de aandelen als ook de bedrijfsobligatieportefeuille, op discretionaire beleggingsmandaten en op beleggingsfondsen.

Het doel van het engagementprogramma is om een duurzame gedragsverandering teweeg te brengen bij de ondernemingen waarmee de dialoog wordt aangegaan. Hierbij is er een beperkte tijd waarin de onderneming deze verandering kan doorvoeren. Wij voeren een structurele dialoog wanneer uit screening van het beleggingsuniversum blijkt dat de onderneming één van de belangrijke principes van internationale richtlijnen voor ondernemingsgedrag op structurele wijze schendt en daarmee negatieve impact op lokale samenleving of milieu veroorzaakt. Hierin staan de thematische aandachtsgebieden van het Global Compact en de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business & Human Rights centraal. Deze gesprekken zijn gericht op het opheffen van de schending, het herstellen van veroorzaakte schade, van het compenseren gedupeerden, en het voorkomen van nieuwe soortgelijke schendingen. Wij noemen dit normatief engagement en passen dit toe op ondernemingen die zich in beleggingsuniversum bevinden. De uitvoering van het engagementprogramma wordt gedaan door gespecialiseerde dienstverlener Sustainalytics.

Normatief engagementactiviteiten in 2023

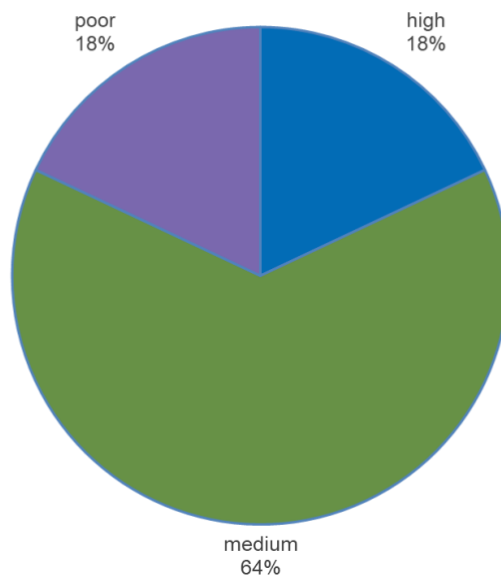
Namens het fonds heeft Sustainalytics in 2023 met in totaal 171 bedrijven gesprekken gevoerd over 202 geconstateerde schendingen van internationale normen. Bij 15 bedrijven ging het daarbij om eerste gesprekken, 9 dialogen werden naar tevredenheid afgerond. Dat betekent dat de schending is opgeheven, dat de schade hersteld is en gedupeerden eventueel gecompenseerd zijn en dat er maatregelen zijn getroffen om herhaling te voorkomen. Bij 7 ondernemingen hebben de gesprekken niet tot het gewenste resultaat geleid, of was het bedrijf niet bereid om gesprekken aan te gaan. Deze bedrijven worden door ons op basis daarvan uitgesloten van het beleggingsuniversum.

Onderstaande grafiek toont de verdeling van de dialogen naar het soort normschending. In meer dan de helft van de gevoerde dialogen staat een schending van mensenrechten centraal.

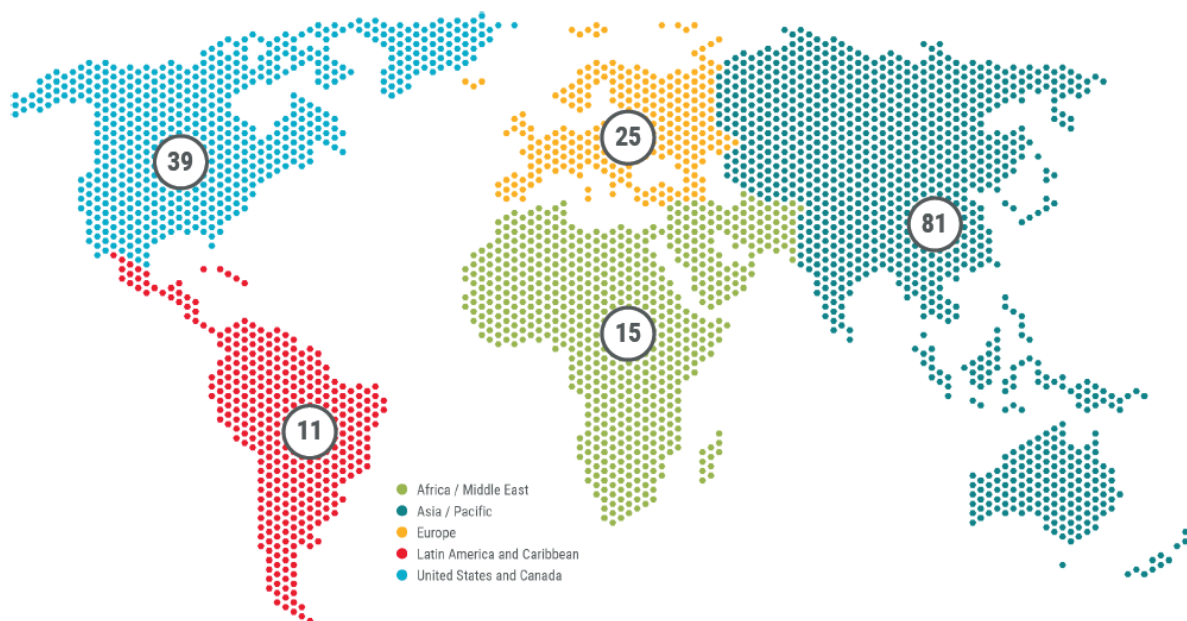
Bron: Sustainalytics

De voortgang van deze dialogen door de tijd heen wordt gemeten, zie onderstaand het meest recente oordeel van de engagementuitvoerder over de totale voortgang van het normatieve programma.

Bron: Sustainalytics

Het engagementprogramma kende eind 2023 de volgende regionale verdeling:

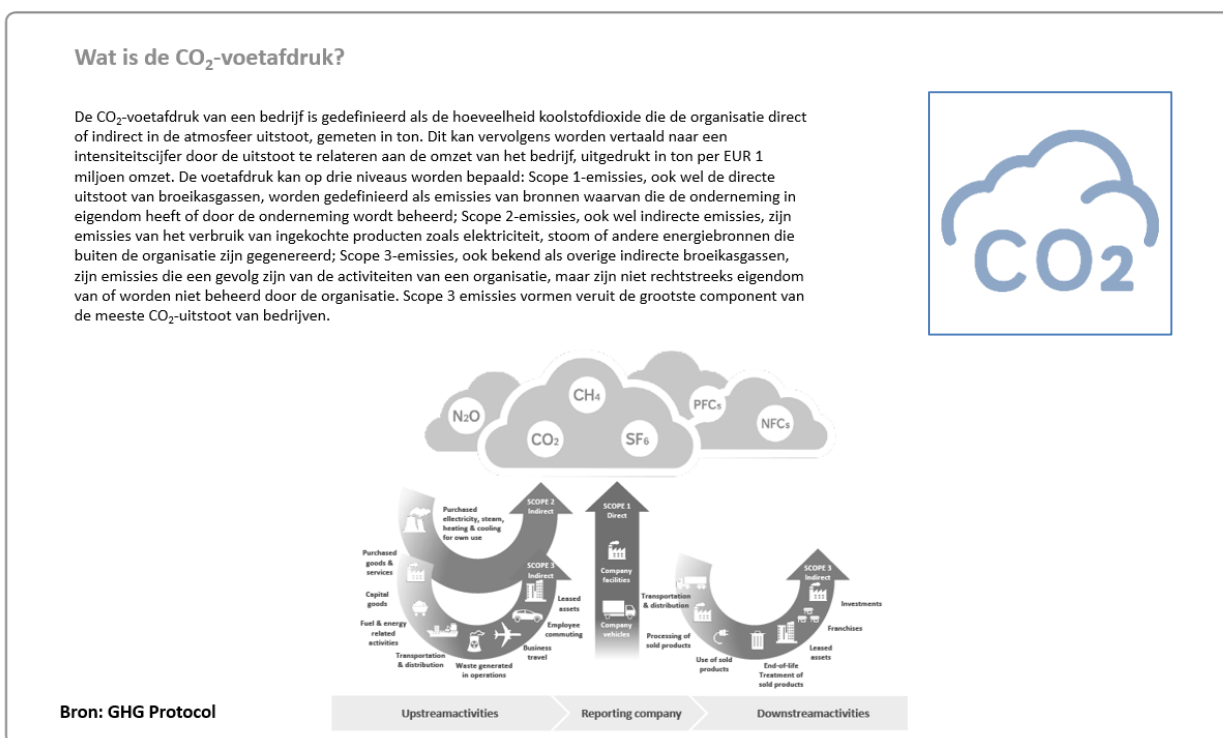
Bron: Sustainalytics

6. CO2-KENMERKEN BELEGGINGSPORTEFEUILLE

Wij houden als langetermijn belegger de effecten van klimaatverandering op de beleggingsportefeuille in de gaten. Het Klimaatakkoord van Parijs geeft concrete doelstellingen rond de mondiale CO₂-reductiedoelstellingen (decarbonisatiedoelen) voor de periode tot 2050, waarbij deze in 2050 moet leiden tot 'netto nul emissies'. De realisatie van deze doelstelling zal een effect hebben op bedrijfsmodellen van ondernemingen en daarom vinden wij het relevant om CO₂-reductiedoelstellingen aan (delen van) de beleggingsportefeuille te koppelen. Vanuit dit perspectief geven wij de aangestelde beheerders van onze beleggingen in aandelen in ontwikkelde landen en hoogrentende bedrijfsobligaties de doelstelling mee om de CO₂-emissies van de beleggingsportefeuille op de korte, middellange en lange termijn te koppelen aan de reductiedoelen van Parijs. Dit betekent dat wij aansluiting zoeken bij de Europese doelstelling om in 2030 55% CO₂-reductie te hebben gerealiseerd en uiterlijk in 2050 netto nul emissies in de beleggingsportefeuille te hebben.

Ontwikkeling CO₂-intensiteit en voetafdruk van ondernemingen in de portefeuille

De ondernemingen waarin wij beleggen stoten in meer of mindere mate broeikasgassen uit. Voor een groot deel wordt de hoogte van de CO₂-uitstoot van bedrijven bepaald door de sector waarin zij actief zijn. Wij hebben ook deze kenmerken van onze beleggingsportefeuille gemeten, met behulp van gegevens van gespecialiseerde onderzoeksbureaus. De manier waarop de uitstoot van een bedrijf wordt vastgesteld kan op meerdere manieren worden bepaald. In het volgend overzicht wordt uitgelegd wat de drie niveaus zijn die iets kunnen zeggen over de CO₂-uitstoot van ondernemingen.

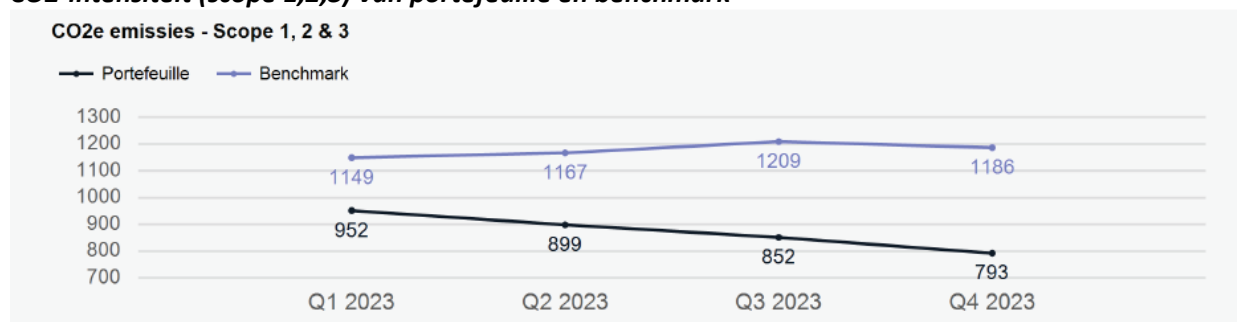

Wij hebben de CO₂-emissies van onze beleggingsportefeuille gemeten op basis scope 1, 2 & 3 uitstoot. Wij vinden het van belang om vast te stellen hoeveel emissies wij financieren, dat is de CO₂-voetafdruk. Daarnaast vinden wij het ook belangrijk om vast te stellen hoe efficiënt de ondernemingen in onze beleggingsportefeuille omgaan met de uitstoot. Daarom meten en rapporteren wij twee grootheden, de voetafdruk en de intensiteit. De CO₂-voetafdruk geeft inzicht in de mate van blootstelling naar CO₂-intensieve ondernemingen in de beleggingsportefeuille. Daarmee is het een indicator voor mogelijke

transitierisico's als gevolg van klimaatverandering. De CO₂-intensiteit van onze beleggingen geeft een indicatie van efficiënt gebruik van CO₂-emissies per geleverde productie-eenheid. Met andere woorden: hoe efficiënt gaan de ondernemingen om met emissies.

Omdat de footprint van de beleggingsportefeuille kan variëren met financiële marktbevingen, kunnen wij hier minder goed op sturen. De CO₂-intensiteit kan door de tijd heen goed vergeleken worden en is daarmee doorgaans een relevantere vergelijkingsgrootte. Onderstaand is op basis van scope 1, 2 & 3 CO₂-emissies de intensiteit van portefeuille en benchmark weergegeven. In het afgelopen jaar is de CO₂-intensiteit van de ondernemingen in portefeuille met circa 17% gedaald en was deze per eind 2023 ruim 33% lager dan die van de benchmark.

CO₂-intensiteit (scope 1,2,3) van portefeuille en benchmark

Bron: GSAM & ISS Climate

De CO₂-voetafdruk (scope 1,2, & 3) van de ondernemingen in portefeuille is in het afgelopen jaar met circa 35% gedaald. Per eind 2023 was de CO₂-voetafdruk circa 38% lager dan die van de benchmark. Zie onderstaand overzicht.

CO₂-voetafdruk van portefeuille & benchmark

Bron: GSAM & ISS Climate

Uit bovenstaande grafieken blijkt dat de blootstelling naar CO₂-intensieve ondernemingen ruim lager is dan die van de benchmark (scope 1+2 & 3) en dat de CO₂-intensiteit van de ondernemingen in de beleggingsportefeuille met circa 17% is gedaald in het afgelopen jaar. Dit resultaat is in lijn met onze decarbonisatiedoelen voor onze beleggingen in aandelen uit ontwikkelde landen en hoogrentende bedrijfsobligaties. Voor deze beleggingen wordt een zelf-decarbonisatiestrategie toegepast, waarbij de gemiddelde decarbonisatie jaarlijks 7% terugloopt, zodanig dat deze in 2050 netto-nul emissies zullen hebben. Voor onze beleggingen in hoogrentende bedrijfsobligaties zijn wij in het laatste kwartaal overgestapt naar deze strategie. Dit heeft er mede voor gezorgd dat de CO₂-intensiteit relatief sterk is gedaald in 2023.

7. IMPACTBELEGGEN

Binnen het LDI-mandaat, waarmee wij het nominale renterisico uit hoofde van de pensioenverplichtingen beheersen, hebben wij afspraken gemaakt rond beleggingen in groene en sociale obligaties (impactbeleggingen). Impactbeleggen betekent dat we naast een financieel rendement ook een maatschappelijk of milieurendement van de belegging verlangen.

Groene obligaties bijvoorbeeld, zijn hoogwaardige overheids- en bedrijfsobligaties waarvan de opbrengst door de uitgevende instelling wordt benut voor het financieren van duurzame projecten. Op deze manier dragen wij – bij gelijkblijvende risico's en rendementen – bij aan de financiering van projecten met directe en aantoonbare klimaatdoelstellingen. Deze doelstellingen kunnen liggen op het vlak van beperking van klimaatverandering, zoals energie-efficiënte oplossingen, op het vlak van aanpassing aan klimaatverandering, zoals het uitvoeren van dijkverstevingen, maar ook op het terrein van duurzame energiebronnen. Onze beleggingen in sociale en sustainability obligaties streven overeenkomstige doelstelling na.

Wij hebben afgesproken met de beheerder van het LDI-mandaat dat een intentionele allocatie naar deze obligaties binnen een overeengekomen periode wordt opgebouwd van tenminste 10%. De opgebouwde allocatie per eind 2023 was 8,4% naar green bonds 0% naar social bonds en 4,7% naar sustainability bonds¹

---

¹ Bron: LDI Kwartaalrapportage Q4 2023, Cardano

8. IMVB-CONVENANT

Wij zijn ondertekenaar van het Internationaal Verantwoord Beleggen (IMVB-)convenant (*brede spoor*). Het convenant heeft ten doel om de *OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen* (de richtlijnen) en de bijbehorende *VN Principes Voor Bedrijfsleven en Mensenrechten* (de UNGPs) op verschillende niveaus in het beleggingsbeleid te verankeren en transparantie te bieden over de voortgang van de implementatie door ondertekenaars. Het convenant is in 2018 opgesteld tussen de Nederlandse overheid, Non-Gouvernementele organisaties en de Pensioensector en is afgesloten voor de duur van 4 jaar. Wij hebben het convenant ondertekend omdat dit past bij onze eigen duurzaamheidsambities, en hebben gedurende de 4-jarige implementatieperiode meerdere verbeteringen doorgevoerd om tot verdere verankering van de richtlijnen en de UNGPs in beleid en processen te komen. In dit hoofdstuk doen wij verslag van de genomen stappen.

Verankering van richtlijnen en UNGPS in beleid een feit

In 2021 hebben wij reeds de OESO-richtlijnen en de UNGPs als belangrijk uitgangspunt in het MVB-beleid verankerd en commitment afgegeven aan borging van de deze internationale standaarden in het beleggingsbeleid. Ook hebben wij het principe rond lange termijn waardecreatie nader uitgewerkt en conform de eisen van het convenant centraal gesteld in het ESG-beleid. Het ESG-beleid is gepubliceerd op onze website en kan [hier](#) worden geraadpleegd.

Due diligence screening beleggingsportefeuille en prioritering van schendingen

Een belangrijke convenantseis is het uitvoeren van een portefeuillescreening op ondernemingen in de beleggingsportefeuille, welke voor ons enkel uit beleggingsfondsen bestaat. Bij deze screening wordt onderzocht of, en zo ja in welke mate, bedrijven in de beleggingsportefeuille de OESO-richtlijnen hebben geschonden. Wij hebben deze due diligence screening in 2023 voor de derde keer uitgevoerd. Hierbij is gebruik gemaakt van de inhoudelijke analyses van gespecialiseerde dienstverlener Sustainalytics. Hierbij wordt het gedrag van ondernemingen geanalyseerd en beoordeeld, met als uitgangspunt de richtlijnen en de UNGPs. Wanneer een schending van een richtlijn wordt vastgesteld, worden de schending en negatieve impact ervan geclassificeerd op basis van ernst, schaal en onomkeerbaarheid, zie onderstaand de classificatie die wij hanteren.

Negatieve Impact	Omschrijving
Ernstig	De controverse heeft ernstige impact op milieu en maatschappij en vormt een ernstig bedrijfsrisico voor de onderneming. In deze categorie valt schadelijk gedrag, wat herhaaldelijk voorkomt, slecht management van de risico's en een gebrek aan bereidheid van de onderneming om de risico's te adresseren.
Hoog	De controverse heeft grote impact op milieu en maatschappij en vormt een substantieel bedrijfsrisico voor de onderneming. Er is sprake van structurele problemen binnen de onderneming, gebrekkige risicobeheersing en herhaling van incidenten.
Significant	De controverse heeft significante impact op milieu en maatschappij en vormt een bedrijfsrisico voor de onderneming. Er zijn aanwijzingen voor structurele problemen door de herhaling van incidenten en onvoldoende implementatie van risicobeheersing.
Beperkt	De controverse heeft gematigde impact op milieu en maatschappij en vormt een beperkt bedrijfsrisico voor de onderneming. Incidenten doen zich beperkt voor, en er is een adequate management reactie om toekomstige risico's te mitigeren.
Laag	De controverse heeft lage impact op milieu en maatschappij en vormt een minimaal bedrijfsrisico voor de onderneming.

Wij prioriteren de *hoog impact* schendingen die zich in de beleggingsportefeuille voordoen, dit betreft schendingen met classificatie ernstig en hoog. Deze schendingen hebben niet enkel een financiële hoge impact op de onderneming, maar ook een hoge impact op mens, maatschappij of milieu. De due diligence screening heeft inzicht geboden in de aard en omvang van de hoog impact schendingen op verschillende niveaus.

1. De hoog impact schendingen ten opzichte van de brede marktindex;
2. De hoog impact schendingen per beleggingsstrategie;
3. De hoog impact schendingen per sector;
4. De hoog impact schendingen per OESO-thema;

Wij hebben vastgesteld dat het gevoerde uitsluitingsbeleid, waarbij de grootste schenders van internationale normen, zoals de OESO-richtlijnen op voorhand worden uitgesloten, op totaal portefeuilleniveau heeft geleid tot een lagere blootstelling naar ondernemingen met een hoge negatieve impact dan de brede markt. Dit geldt voor zowel de aandelenportefeuille als de bedrijfsobligatieportefeuille. Ook heeft de screening inzicht geboden in de aantallen en blootstelling naar hoog impact schendingen in de verschillende beleggingsstrategieën. Wij hebben vastgesteld dat op het niveau van sectoren met de meeste hoog impact schendingen zich concentreren in de sector basismaterialen, waaronder mijnbouw (15) alsmede de financiële sector (11). Dit zijn soortgelijke conclusies als op voorgaande meetmomenten. Ten slotte gaf de screening het inzicht dat de meeste hoog impact schendingen lagen op het vlak van milieu (16), mensenrechten (13) en anti-corruptie (12). Ook dit is in lijn met eerdere due diligence analyses. Dit betekent dat wij extra aandacht hebben voor deze sectoren, wat betekent dat via het engagement en stembeleid extra oog is voor de maatschappelijke uitdagingen bij de ondernemingen in onze beleggingsportefeuille.

Hiermee hebben wij goed inzicht in het aantal en het type schending van OESO-richtlijnen, alsmede in welk type portefeuille deze zich bevinden. De screening is uitgevoerd met peildatum 30 juni 2023. Op basis van deze inzichten zijn wij in staat om de omvang van de meest impactvolle schendingen op verschillende dimensies te beoordelen.

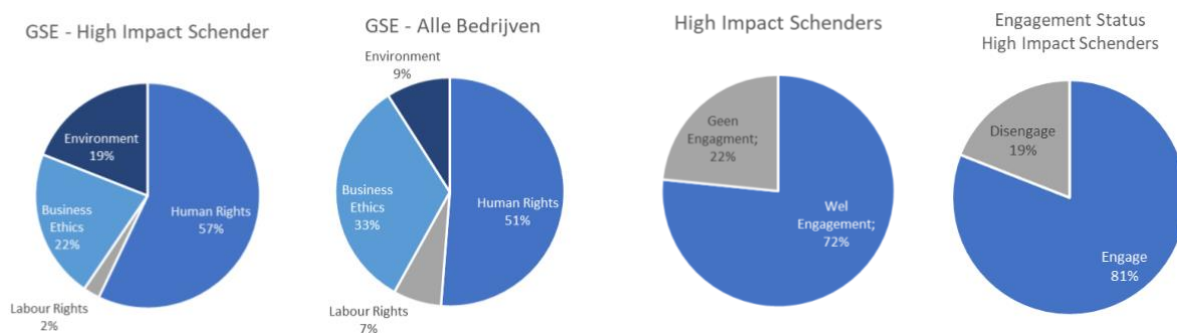
Verankering richtlijnen en UNGPs in nieuwe contracten met vermogensbeheerders

Wij hebben eerder in 2021 een contract afgesloten voor de inzet van een dialoogprogramma, waarmee we in dialoog treden met schenders van internationale normen, waaronder de OESO-richtlijnen. Ook hebben wij een contract afgesloten voor uitvoering van het stembeleid. Beide beleidsopties zijn onderdeel van het fiduciaire contract met GSAM. Voor engagement wordt gebruik gemaakt van gespecialiseerde engagementdienstverlener Sustainalytics.

Screening beleggingsportefeuille heeft geleid tot beleidsaanpassingen

Wij hebben besloten om een engagementprogramma te starten met ondernemingen die hoog impact schendingen van OESO-richtlijnen en VN Global Compact principes tonen. Via dit engagementprogramma dat van toepassing is op de aandelen- en de bedrijfsobligatiebeleggingen willen wij bijdragen aan het herstellen van door ondernemingen veroorzaakte negatieve impact op mens en milieu en het oplossen van de schending door verhaalsmogelijkheden te bespreken met de onderneming. Tevens verlangen wij in de dialoog met de ondernemingen beleidsaanpassingen zodanig dat soortgelijke schendingen zich in de toekomst niet meer voordoen. De dialogen worden uitgevoerd door gespecialiseerde dienstverlener Sustainalytics, die mede namens ons met ondernemingen spreekt. Op deze manier wenden wij binnen de eigen invloedssfeer de mogelijkheden aan om bestaande negatieve impacts te beperken en toekomstige te voorkomen.

Gedurende 2023² is in het normatief engagement programma van Sustainalytics met ca 72% van de bedrijven, die in Due Diligence analyse werd geclassificeerd als ‘hoog impact’ schenders, een dialoog gevoerd. De overige staan in veel gevallen op de ‘Wachtlist’, wat in een later stadium in engagement kan resulteren. Daarnaast maakt Sustainalytics een selectie van bedrijven waarmee het een dialoog aan wil en kan gaan. De verwachte slagingskans, bereidheid om mee te werken en recente ervaringen bij ondernemingen spelen hierbij mede een rol. Als gevolg hiervan zullen niet alle bedrijven in de portefeuille, die betrokken zijn bij hoog impact schendingen, onderdeel zijn van het normatieve engagement programma van Sustainalytics.

Bron: Sustainalytics en GSAM

De verdeling van de onderwerpen waar de dialogen betrekking op had is in bovenstaande overzichten weergegeven. Bij 80% van bedrijven die als hoog impact schenders worden aangemerkt wordt ziet Sustainalytics voldoende perspectief om het gesprek te blijven voeren. Bij circa 20% is er onvoldoende medewerking van de bedrijven geweest of vertrouwen in een goede afloop van de engagement trajecten. In deze gevallen heeft de dienstverlener de dialogen gestopt.

Prioritering thema's

Reeds in 2021 hebben wij het nieuwe MVB-beleid ontwikkeld. Hierbij zijn de thema's van de OESO-richtlijnen en het Global Compact centraal gesteld, naast het thema klimaatverandering.

Waar was het fonds in belegd

Wij beleggen ten dele in beleggingsfondsen, maar ook in discretionaire mandaten. De convenantseisen vragen transparantie ten aanzien van de beleggingen, daarom is onderstaand weergegeven via welke fondsen en mandaten wij blootstelling kunnen hebben naar ondernemingen. Onderstaand is de lijst gegeven.

Beleggingscategorie	Vermogensbeheerder	Naam
Aandelenfonds	BlackRock	Emerging Markets Equity Index
Aandelenmandaat	BlackRock	MSCI World Paris Aligned Mandate
Bedrijfsobligatiemandaat	AEGON	European Corporate Credits Mandaat
High Yield fonds	Robeco	High Yield Climate Transition fonds

² Gedurende de periode van juni 2022 tot en met juni 2023

BIJLAGE 1 – Principes van het VN Global Compact

#	VN Global Compact Principe
1	Bedrijven dienen (binnen de grenzen van hun invloedssfeer) de internationaal uitgevaardigde mensenrechten te eerbiedigen
2	Bedrijven dienen zich er steeds van te vergewissen dat zij niet medeplichtig worden aan schending van de mensenrechten
3	Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven
4	De uitbanning van iedere vorm van verplichte en gedwongen arbeid
5	De effectieve afschaffing van kinderarbeid
6	De bestrijding van discriminatie in arbeid en beroep
7	Bedrijven dienen voorzorg te betrachten bij hun benadering van milieu-uitdagingen
8	Initiatieven te ondernemen om een groter milieubesef te bevorderen
9	De ontwikkeling en de verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren
10	Bedrijven moeten elke vorm van corruptie tegengaan, inclusief afpersing en omkoping

BIJLAGE 2 – Uitsluitingslijst per criterium

Normschenders (Non-compliant):

63 Moons Technologies Ltd.
ALROSA Finance SA
ALROSA PJSC
ALROSA-Nyurba PJSC
Abdul Qader Khan Research Laboratories (AQKRL)
Academician V.P. Makeyev State Rocket OJSC
Adani Enterprises Ltd.
Adani Ports & Special Economic Zone Ltd.
Adani Wilmar Ltd.
Aerospace Long-March International Trade Co., Ltd.
Aeroteh SA
Air Weapons Complex
Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.
Avibras Indústria Aeroespacial SA
Baidu, Inc.
Bashneft PJSC
Bharat Dynamics Ltd.
CNPC (HK) Overseas Capital Ltd.
CNPC Capital Co., Ltd.
CNPC General Capital Ltd.
CNPC Global Capital Ltd.
Cal Phoenix Re Ltd. Series 2018-1
Central Telegraph PJSC
China Aerospace Science & Technology Group Co., Ltd.
China Literature Ltd.
China Metallurgical Group Corp.
China Minmetals Group Co., Ltd.
China National Petroleum Corp.
China North Industries Corp.
China Northern Rare Earth (Group) High-Tech Co., Ltd.
China Petrochemical Corp.
China Petroleum & Chemical Corp.
China Spacesat Co., Ltd.
Compania Nationala ROMARM SA
Cox & Kings (India) Ltd.
Defense Research & Development Organization
Development Bank of The Republic of Belarus
ETC Sunoco Holdings LLC
ETP Legacy LP
Elsewedy Electric Co.
Enable Midstream Partners LP
Energy Transfer LP
Energy Transfer Operating LP
Eskom Holdings SOC Ltd.
First Union Capital II
First Union Corp.
Funcom SE
GPN Capital SA
Gaz Capital SA
Gaz Finance Plc
Gazprom Neft PJSC
Gazprom PJSC
Gazprombank OJSC
Hangzhou Hikvision Digital Technology Co., Ltd.
Inco Ltd.
Inner Mongolia Baotou Steel Union Co. Ltd.
Irkut Corp.
Israel Aerospace Industries Ltd.
Kangmei Pharmaceutical Co., Ltd.
L&T Finance Holdings Ltd.
L&T Technology Services Ltd.
LIG Corp.
LIG Nex1 Co., Ltd.
Larsen & Toubro Infotech Ltd. (India)
Larsen & Toubro Ltd.
Lingui Developments Bhd.
Lockheed Martin Corp.
MCC Holding (Hong Kong) Corp. Ltd.
MMC Finance DAC
MMC Norilsk Nickel PJSC
MTN (Mauritius) Investments Ltd.
MTN Group Ltd.
MTN Nigeria Communications Plc
Makina VE Kimya Endustrisi Kurumu Genel Mudurlugu
Mattel, Inc.
Metallurgical Corp. of China Ltd.
Midwest Connector Capital Co. LLC
Mil-spec Industries Corp
Mindtree Ltd.
Minmetals Bounteous Finance (BVI) Ltd.
Mosenergo OAO
Motiva Enterprises LLC
Mumias Sugar Co. Ltd.
NIS AD
NPO Splav named after A.N. Ganichev JSC
National Development Complex
Nityanand Udyog Pvt Ltd.
North Queensland Export Terminal Pty Ltd.
Novorossiysk Commercial Sea Port PJSC
OCP SA
ONGC Videsh Ltd.
ONGC Videsh Vankorneft Pte Ltd.
Oil & Natural Gas Corp. Ltd.
Orascom Investment Holding SAE
PETRONAS Energy Canada Ltd.
PG&E Corp.
PG&E Energy Recovery Funding LLC
POONGSAN HOLDINGS Corp.
PSB Finance SA
PT Indonesia Asahan Aluminium (Paser)
Pacific Gas & Electric Co.
Pemex Project Funding Master Trust
PennTex Midstream Partners LP
PetroChina Co., Ltd.
Petroleum Nasional Bhd.
Petronas Capital Ltd.
Petronas Global Sukuk Ltd.
Petróleos Mexicanos SA
Petróleos de Venezuela SA
Philadelphia Energy Solutions Refining & Marketing LLC
Philadelphia Energy Solutions, Inc.
Poongsan Corp.
Promsvyazbank PJSC
RSHB Capital SA
RZD Capital Plc
Raytheon Co.
Raytheon Missiles & Defense
Raytheon Technologies Corp.
Regency Energy Finance Corp.
Regency Energy Partners LP
Rockwell Collins, Inc.
Roketsan Roket Sanayii ve Ticaret AS
Rosneft International Finance Ltd.
Rosneft Oil Co.
Rostec Corp.
Rostelecom PJSC
Russian Agricultural Bank OJSC
Russian Railways OJSC
S-Oil Corp.
SA Global Sukuk Ltd.
SABIC Capital I BV
SB Capital SA
SINA Corp.
SNT DYNAMICS Co., Ltd.
SNT Holdings Co., Ltd.
Sabir Capital II BV
Samling Global Ltd.
Saudi Arabian Oil Co.

Saudi Basic Industries Corp.
Sberbank Russia PJSC
Scancom Plc
SemGroup LLC
Sinopec Capital (2013) Ltd.
Sinopec Capital Co., Ltd.
Sinopec Capital Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2012) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2013) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2014) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2015) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2016) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2017) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2018) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development Ltd.
Sinopec Kantons Holdings Ltd.
Sogou, Inc.
State Development Corp. VEB.RF
State Space Corp. Roscosmos
Steel Authority of India Ltd.
Sumo Group Plc
Sunoco Logistics Partners Operations LP
Synthetic Moulders Ltd.
Tactical Missiles Corp. JSC
Tata Advanced Systems Ltd.
Tata Consultancy Services Ltd.
Tata Investment Corp. Ltd.
Tata Sons Pvt Ltd.
Tatneft PJSC
Tencent Holdings Ltd.
Tencent Music Entertainment Group
Territorial Generating Co. No 1 PJSC
Teva Pharmaceutical Finance Co. BV
Teva Pharmaceutical Finance Co. LLC
Teva Pharmaceutical Finance II BV
Teva Pharmaceutical Finance IV BV
Teva Pharmaceutical Finance IV LLC
Teva Pharmaceutical Finance Netherlands II BV
Teva Pharmaceutical Finance Netherlands III BV
Teva Pharmaceutical Finance Netherlands IV BV
Teva Pharmaceutical Industries Ltd.
The Day & Zimmermann Group, Inc.
The Second Generation Co of the Wholesale Power Market PJSC
Tokyo Electric Power Co. Holdings, Inc.
Transneft PJSC
UPL Corp. Ltd. / UPL Ltd.
Unitech Ltd.
United Aircraft Corp. PJSC
United Technologies Corp.
VEB Finance Plc
VK Co., Ltd.
VTB Bank PJSC
VTB Capital SA
VTB Eurasia DAC
Vale Overseas Ltd.
Vale SA
Vozrozhdenie Bank PJSC
Wachovia Bank NA (Charlotte, North Carolina)
Wachovia Capital Trust II
Wachovia Capital Trust III
Wachovia Corp.
Walchandnagar Industries Ltd.
Weibo Corp.
Wells Fargo & Co.
Wells Fargo Bank NA
Wells Fargo Bank, N.A. (Singapore)
Wells Fargo Bank, NA (Sioux Falls, South Dakota)
Wells Fargo Canada Corp.
Wells Fargo Capital X
Wirecard AG
Xinjiang Zhongtai Chemical Co., Ltd.
Yixin Group Ltd.
iQIYI, Inc.

Controversiële Wapens³

Aerojet Rocketdyne Holdings, Inc.

Airbus SE

Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.

Aryt Industries Ltd.

Aselsan Elektronik Sanayi ve Ticaret AS

ATI Physical Therapy, Inc.

Avio SpA

Babcock International Group Plc

BAE Systems Plc

Bharat Dynamics Ltd.

Brookfield Business Partners LP

Brookfield Corp.

BWX Technologies, Inc.

CACI International, Inc.

Carmat SA

CCC Intelligent Solutions Holdings, Inc.

China Aerospace International Holdings Ltd.

China Isotope & Radiation Corp.

China National Nuclear Power Co., Ltd.

China Shipbuilding Industry Co., Ltd.

China Shipbuilding Industry Group Power Co., Ltd.

China Spacesat Co., Ltd.

CI&T, Inc. (Brazil)

CNNC International Ltd.

DAIKIN INDUSTRIES Ltd.

Dassault Aviation SA

Definitive Healthcare Corp.

Ducommun, Inc.

Eureka Forbes Ltd.

First Watch Restaurant Group, Inc.

Fluor Corp.

General Dynamics Corp.

HANWHA AEROSPACE Co., Ltd.

Hanwha Corp.

Hanwha Ocean Co., Ltd.

Hanwha Systems Co., Ltd.

HENSOLDT AG

Honeywell Automation India Ltd.

Honeywell International, Inc.

Huneeed Technologies

Huntington Ingalls Industries, Inc.

ICL Group Ltd.

Indian Hotels Co. Ltd.

Indostar Capital Finance Ltd.

InPost SA

Jacobs Solutions, Inc.

L&T Finance Holdings Ltd.

L&T Technology Services Ltd.

L3Harris Technologies, Inc.

Larsen & Toubro Ltd.

Leidos Holdings, Inc.

Leonardo SpA

LIG Nex1 Co., Ltd.

Lockheed Martin Corp.

LTIMindtree Ltd.

Moog, Inc.

NCS Multistage Holdings, Inc.

Norinco International Cooperation Ltd.

Northrop Grumman Corp.

NuScale Power Corp.

Oceanering International, Inc.

Olaplex Holdings, Inc.

Poongsan Corp.

POONGSAN HOLDINGS Corp.

Pretis dd

Raytheon Technologies Corp.

Rheinmetall AG

Rolls-Royce Holdings Plc

Safran SA

Satrec Initiative Co., Ltd.

SNT DYNAMICS Co., Ltd.

SNT Holdings Co., Ltd.

Sovos Brands, Inc.

Tata Chemicals Ltd.

Tata Communications Ltd.

Tata Consultancy Services Ltd.

Tata Consumer Products Ltd.

Tata Elxsi Ltd.

Tata Investment Corp. Ltd.

Tata Motors Ltd.

Tata Power Co., Ltd.

Tata Steel Ltd.

Tata Teleservices (Maharashtra) Ltd.

Textron, Inc.

Thales SA

The Boeing Co.

Titan Co. Ltd.

Trent Ltd.

Tronic's Microsystems SA

United Aircraft Corp. PJSC

Voltas Ltd.

Walchandnagar Industries Ltd.

---

³ Geschoond voor dubbelingen ingeval meerdere criteria tot schending leiden.

JAARVERSLAG
MVB
2023

PENSIOENFONDS
NOTARIAAT

www.pensioenfondsnotariaat.nl